

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرا

بهره‌برداری و پرورش آبزیان

جلد هشتم، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۸

۲۱-۳۰

<http://japu.gau.ac.ir>

DOI: 10.22069/japu.2019.14785.1429

راهبردهایی برای اقتصاد شیلات ایران

*افشین عادل

دانشیار گروه فرآوری محصولات شیلاتی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۲/۰۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۳/۲۸

چکیده

شیلات یکی از مهم‌ترین زیربخش‌های اقتصادی در تأمین امنیت غذایی، تجارت، اشتغال‌زایی، کارآفرینی و محرومیت‌زدایی در جهان است. اقتصاد شیلاتی در کنار سایر فعالیت‌های تجاری رایج در دریاها و مناطق ساحلی، نقش اساسی در توسعه اقتصادی و اجتماعی این مناطق و آب‌های داخلی داشته و همیشه در اولویت اول توسعه در این مناطق بوده است. شناخت کافی از اقتصاد شیلات و آموزش و ترویج آن نقش اساسی در سلامت جامعه و توانمندسازی صادرات کشور خواهد داشت. سرمایه‌گذاری در این زیر بخش با رشد حدود ۴ درصد از حدود ۱۱۰ میلیارد ریال به ۳۰۳۰ میلیارد ریال در ۲۵ سال گذشته منتهی به سال ۱۳۹۵ رسیده است. بهره‌برداری تولیدات شیلاتی نیز با یک میلیون و یکصد هزار تن و اشتغالی بالغ بر ۲۲۳ هزار نفر به‌طور مستقیم در این دوره هر دو با رشد حدود ۵ درصد، امروزه بالغ بر ۴۰۰ میلیون دلار ارز آوری را به ارمغان آورده‌اند. صید مسئولانه از دریا و آبزی‌پروری پایدار در نوار ساحلی کشور متضمن استفاده از ظرفیت‌های بیش‌تر و تقویت اقتصاد شیلات در ایران است. با راهبردهای این مقاله می‌توان نگاه ویژه‌ای به برنامه‌های توسعه دریایی در قالب برنامه‌های مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی و استفاده از توان تجدیدپذیری و ارزش میراثی شیلات داشت.

واژه‌های کلیدی: آبزی‌پروری، اقتصاد شیلات، راهبردهای شیلات، شیلات ایران، صیادی

مقدمه

دسترسی همه مردم به غذای سالم برای بیش از ۹ میلیارد نفر جمعیت جهان در سال ۲۰۵۰ بیش از پیش موردنظر است. انسان از ۴ میلیارد تن غذایی که استفاده می‌کند، ۹۷ درصد آن را از ۳ تا ۵ درصد سطح زمین به‌دست می‌آورد که قابل کشت و زرع است، اما از ۷۱ درصد زمین که دریاست، تنها ۳ درصد غذای

همواره یکی از چالش‌های جهان، تأمین غذا است. سال‌ها از نظریه مالتوس می‌گذرد اما با توسعه صنعت و فناوری‌های علمی از دغدغه‌های گذشته کاسته شده و امروزه اهمیت برقراری امنیت غذایی از بعد

* مسئول مکاتبه: afshinadeli@gau.ac.ir

تنها از اقتصاد کشاورزی، یا حوزه‌های منابع طبیعی که از اقتصاد منابع طبیعی پیروی می‌کنند شیلات ماهیتی دوگانه داشته و تلفیقی است از اقتصاد کشاورزی و منابع طبیعی است، حوزه صید از اقتصاد منابع طبیعی نشأت گرفته و با پیروی از الگوی صید مسئولانه بهره‌برداری بهینه از منابع آبی با توان تجدیدپذیر را صورت می‌دهد و حوزه آبی‌پروری با تامین نهاده‌های لازم امکان بهره‌وری از آن‌ها را جهت تولیدی پایدار فراهم می‌سازد. در واقع اقتصاد شیلاتی به مجموعه‌ای از علوم و روش‌هایی اطلاق می‌شود که عوامل اقتصادی مؤثر در امور شیلات، روابط اقتصادی موجود بین عوامل تولید شیلاتی و کاربرد اصول اقتصادی را در تولید و توسعه شیلات مورد بحث و بررسی قرار دهد و این امکان را به آبی‌پرور یا صیاد می‌دهد که با مقدار امکاناتی هم‌چون استخر، ادوات صیادی و سایر لوازمی که در اختیار دارد سود بیشتری به‌دست آورد.

اقتصاد شیلاتی کاربرد اصول و نظریه‌های اقتصاد عمومی در فرآیند تولید، مبادله، توزیع و مصرف آبزیان و فرآورده‌های حاصل از آن و کاربری آن به‌عنوان مواد اولیه مورد نیاز سایر بخش‌هاست. بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت که اقتصاد شیلاتی، روش‌های چگونگی استفاده مطلوب و بهینه از منابع طبیعی در بخش آبزیان را از طریق شیوه‌ها و ابزار کارآمد خود مورد مطالعه قرار می‌دهد. تهیه و تدوین طرح‌های توسعه شیلات و ارزیابی اقتصادی آن‌ها در سطوح مختلف منطقه‌ای و یا ملی و همچنین به‌کارگیری روش‌های تجزیه و تحلیل کمی و ارائه مدل‌های ریاضی در حل مسائل و مشکلات تولید، توزیع و یا مصرف انواع آبزیان از مباحث اقتصاد شیلاتی است که مقاله قصد دارد نمایی از آن را با راهبردهایی برای توسعه آن در ایران نشان دهد. البته از سهم ارزشمند اقتصادی صنایع پستین و پیشین

انسان تأمین می‌شود (عادلی، ۲۰۱۳a) اما رشد عرضه ماهی برای مصرف انسانی در ۵ دهه گذشته از سال ۱۹۶۱ الی ۲۰۱۳ حدود ۳/۲ درصد رشد داشته است (فائو، ۲۰۱۷). در حال حاضر مصرف سرانه آبزیان در ایران ۱۰/۶ کیلوگرم است (سالنامه آماری سازمان شیلات ایران، ۲۰۱۷). بنابراین با توجه به محدودیت‌های جهانی کشاورزی و دامپروری بشر الزاماً باید اقدامات اساسی و همه‌جانبه‌ای برای صید بیش‌تر از دریاها و افزایش تولید ماهی و سایر آبزیان از طریق آبی‌پروری به‌عمل آورد به‌طوری‌که برای دسترسی به این غذای ارزشمند و تقاضای آن عواملی مانند رشد جمعیت، افزایش سطح درآمد و بالا رفتن فرهنگ جامعه بسیار مؤثرند (عادلی، ۲۰۱۳b) با مروری بر حوزه اقتصاد شیلات، روند مصرف آبزیان در جهان نشان می‌دهد از نیمه دوم دهه ۱۹۸۰ با توجه به کاهش شدید سلامتی و پی بردن به ارزش غذایی بالای فرآورده‌های دریایی، تقاضای این پروتئین بیش از گذشته نسبت به سایر پروتئین‌های حیوانی رشد داشته است. به‌طوری‌که امروزه آبزیان به‌طور متوسط ۱۶ درصد از پروتئین مصرفی جهان را به خود اختصاص می‌دهند (عادلی، ۲۰۱۳b) از سال ۱۹۸۶ صید آبزیان از دریا تاکنون روند تقریباً ثابتی را طی می‌کند، در عوض صنعت آبی‌پروری توانسته است جایگاه رو به رشدی را در عرصه تولید و اشتغال ایجاد کند. علاوه بر آب‌های داخلی، آبی‌پروری در نوارهای ساحلی جهان و پرورش در قفس توسعه فراوانی یافته است. به‌طوری‌که در طی سال‌های ۱۹۷۰-۲۰۰۸ آبی‌پروری سالیانه ۸/۳ درصد رشد داشته است (فائو، ۲۰۱۱). از ۱۴۸ میلیون تن تولیدات شیلاتی جهان که بالغ بر ۲۱۷ میلیارد دلار ارزش دارد، نزدیک به ۶۰ میلیون تن آن به ارزش ۱۱۹/۴ میلیارد دلار مربوط به آبی‌پروری است (سالنامه فائو، ۲۰۱۲). بر خلاف سایر زیربخش‌های کشاورزی که

فعالیت‌های شیلاتی جهان به‌طور مستقیم و تمام وقت مشغولند (فائو، ۲۰۱۷). به‌طوری‌که این میزان در سال ۱۹۹۰ به‌میزان ۲/۷ درصد سهم جمعیت و در سال ۲۰۱۰ مقدار ۴/۳ درصد از جمعیت ۱/۳ میلیارد نفری شاغل در بخش کشاورزی جهان را تشکیل می‌داد (فائو، ۲۰۱۲) و روند اشتغال‌زایی آن بیش‌تر از سایر زیربخش‌های کشاورزی بوده است. در حال حاضر ۱۹ درصد جمعیت شیلاتی شاغل در جهان را زنان تشکیل می‌دهند (فائو، ۲۰۱۷). در سال ۲۰۱۰ تعداد ۱۸۰ میلیون نفر نیز پیش‌بینی کل شغل‌های وابسته به این صنعت بوده است، به‌طوری‌که معیشت ۴۵۰ میلیون نفر یعنی ۸ درصد جمعیت جهان را تأمین کرده است (فائو، ۲۰۱۲). در مجموع ۴/۶ میلیون کشتی در جهان فعالیت صیادی دارند (فائو، ۲۰۱۷). در سال ۲۰۱۴ از ۱۶۷/۲ میلیون تن تولیدات شیلاتی جهان، نزدیک به ۷۳/۸ میلیون تن آن به ارزش ۱۶۰/۲ میلیارد دلار مربوط به آبی‌پروری بوده است (فائو، ۲۰۱۷). براساس پیش‌بینی‌های فائو، آبی‌پروری در آینده نقش مهمی را در تأمین غذا، درآمد، اشتغال، ارزآوری و توسعه پایدار روستایی در بیش‌تر کشورها ایفا خواهد کرد. نزدیک ۳۹ درصد جمعیت جهان در فاصله ۱۰۰ کیلومتری از سواحل زندگی می‌کنند (کمیتة سند فرابخشی ساماندهی سواحل، ۲۰۰۴). سهم بهره‌برداری صید و آبی‌پروری در مناطق ساحلی و دریایی ۱۰۸/۲ میلیون تن با سهم حدود ۶۵ درصد از کل اقتصاد شیلات بوده است (فائو، ۲۰۱۷). شکل ۱ میزان تولیدات آبی‌پروری قاره‌های جهان را با اختلاف فاحش نسبت به آسیا نشان می‌دهد. به‌جز رشد منفی آمریکا و اقیانوسیه، قاره آسیا با سهم حدود ۸۹/۳ درصد و با بالاترین رشد یعنی ۴/۴ درصد در صدر قرار دارد (فائو، ۲۰۱۷).

مرتبط با شیلات (هم‌چون صنایع توربافی، کشتی‌سازی، خوراک آبزیان، تولید پودر ماهی، فرآوری آبزیان و سایر) که تأثیر بسیاری بر بهره‌وری و ارزش افزوده این زیر بخش دارد و همواره در مجموعه بخش صنعت پشتیبانی شده نباید غافل شد. به‌طوری‌که این حوزه نیز مستلزم توجه ویژه جهت توسعه پایدار اقتصاد شیلات از سوی مراجع ذی‌صلاح در ساختار اقتصاد ایران است.

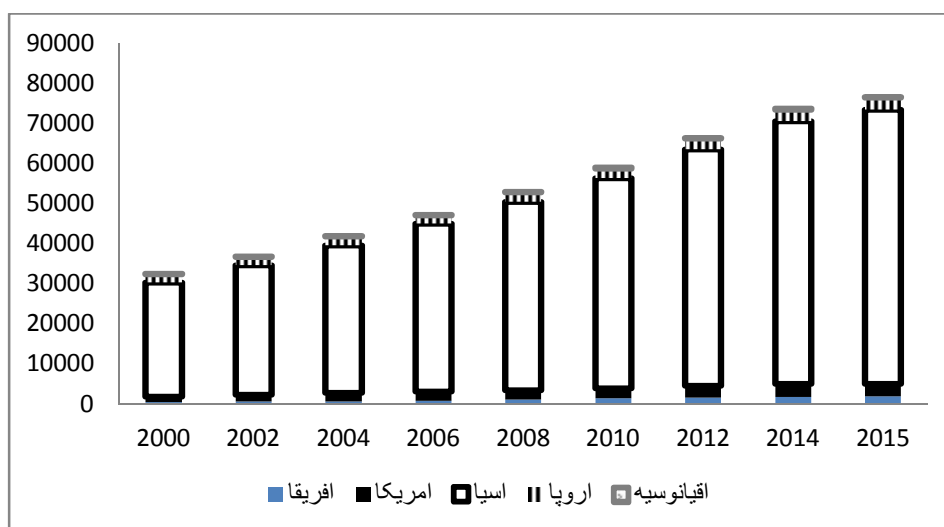
مواد و روش‌ها

در این پژوهش با بررسی اسنادی منابع و تحلیل محتوایی از طریق جستجو در بانک‌های اطلاعاتی و منابع کتابخانه‌ای، مفهوم اقتصاد شیلات و جایگاه شیلات ایران با اشاره به روند تولید و بهره‌برداری زیربخش شیلات نسبت به جهان و محاسبه رشد و درصد تحقق آن و نیم‌نگاهی به سرمایه‌گذاری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. به‌طوری‌که در نهایت راهبردهایی کلان برای بهبود توسعه مجموعه شیلات کشور ارائه شده است تا ضمن زمینه‌سازی توجه ویژه به اقتصاد ماهیگیری، اقتصاد آبی‌پروری و صنایع وابسته در جهت‌گیری‌های تصمیم‌سازان برنامه‌های توسعه کشور مورد توجه قرار گیرد.

نتایج

امروزه آبزیان نه تنها اصلی‌ترین منبع غذایی حدود حداقل یک میلیارد انسان در ۵۸ کشور جهان به‌خصوص کشورهای در حال توسعه و فقیر می‌باشد، بلکه ارزش‌های تجاری و اقتصادی شیلات و نقش آن در اشتغال‌زایی، کارآفرینی و محرومیت‌زدایی کشورها بسیار مهم‌تر از گذشته شده است.

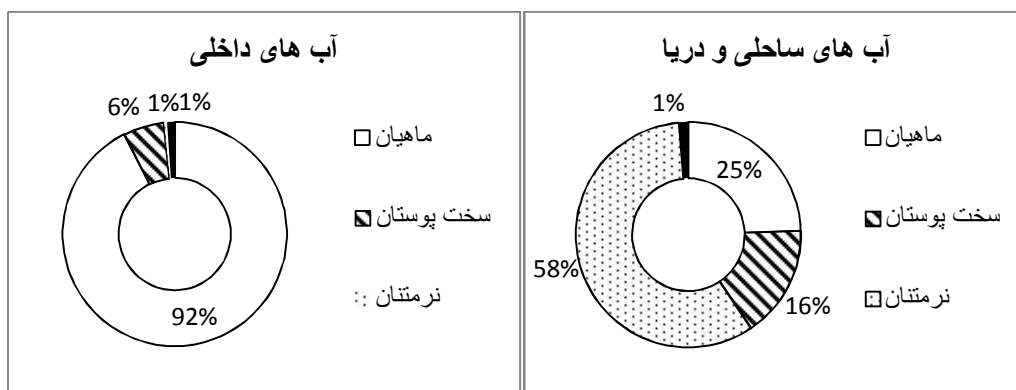
اقتصاد جهان شیلات: در سال ۲۰۱۶ بر اساس آمار سازمان خواروبار کشاورزی ۵۶/۶ میلیون نفر در

شکل ۱- مقایسه روند تولیدات آبی‌پروری در ۵ قاره جهان.

ارزش حدود ۱۳۷ میلیارد دلار شده است (سالنامه فائو، ۲۰۱۴) و در آینده نقش بیش‌تری در این تجارت خواهد داشت. سالانه در جهان میلیون‌ها تن پودر ماهی فرآوری شده غالباً در جیره غذایی تجاری چارپایان اهلی، طیور و آبزیان مورد استفاده قرار می‌گیرد که وابستگی آبی‌پروری به آن بیش‌تر است (عادل و بقایی، ۲۰۱۶). علاوه بر نقش اقتصادی صنعت پودر ماهی در اقتصاد شیلات جهان، توسعه صنایع وابسته کشتی‌سازی و ساخت ادوات و تور و کارخانجات خوراک آبزیان نیز به‌عنوان صنایع پیشین و کارخانجات صنایع فرآورده‌های دریایی به‌عنوان صنایع پسین در کنار فعالیت شرکت‌های مشاور و پیمانکار و بازارهای آبزیان و سایر شغل‌های وابسته زنجیره بزرگی از اشتغال را در کشورهای سرمایه‌گذار فراهم نموده است. امروزه ارزش افزوده حاصل از توسعه صنایع پسین دریایی خود حوزه وسیعی از اقتصادی است که امروزه کم‌تر مورد ارزیابی قرار گرفته است. از مجموع ۷۶/۶ میلیون تن تولیدات آبی‌پروری جهان نمودار ذیل سهم انواع رده‌بندی آبزیان را به نسبت ۶۳/۶ درصد در آب‌های داخلی و بقیه را در آب‌های دریایی را نشان می‌دهد.

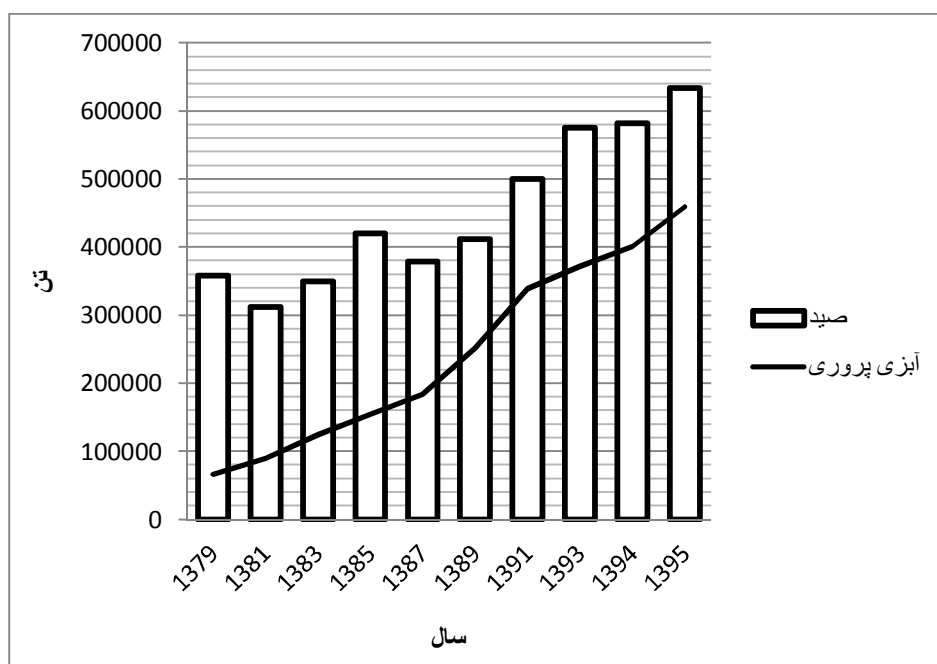
اقتصاد شیلات با بهره‌گیری و توسعه ظرفیت ۶۵ درصدی آب‌های داخلی از کل آب‌های جهان، همواره وابسته به آب‌های دریایی بوده که این مسأله از بعد حفاظت از ذخایر دریایی و مامن آبزیان در حاشیه مناطق ساحلی بسیار اهمیت دارد. بر طبق نظر متخصصین علاوه بر رویکرد حفاظتی اشاره شده، از باب رویکرد توسعه مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی (ICZM)، توجه به رشد اقتصادی- اجتماعی مناطق ساحلی، تسهیل فرآیند کسب منافع اقتصادی در کنار حفظ ذخایر زیست‌محیطی اهمیت دارد. از رویکرد مدیریتی نیز مدیریت استخراج و بهره‌برداری از منابع ساحلی به‌منظور حصول حداکثر برداشت پایدار در کنار توازن و پراکنش مناسب فعالیت‌های ساحلی، محوریت توسعه شیلات در کنار توسعه سایر فعالیت‌های همخوان با دریا بسیار دارای اهمیت است. علاوه بر محوریت‌زدایی جهان، به‌خصوص در نواحی ساحلی، تجارت آبزیان در سال ۲۰۰۸ با ۱۰۲ میلیارد دلار حدود ۱۰ درصد تجارت کشاورزی جهان را به خود اختصاص داده است و یک درصد کل تجارت جهان را تشکیل می‌دهد (فائو، ۲۰۰۹). به‌طوری‌که در حال حاضر رشد علم و فناوری باعث افزایش تولید و سهم ۴۲ درصدی آبزیان پرورشی به

شکل ۲- مقایسه سهم دسته‌های آبی پرورشی در آب‌های منطقه‌ای جهان.

شیلاتی زمینه اشتغالزایی عمده‌ای نیز در پتانسیل‌های نوار ساحلی و سایر نقاط برای تولید فرآورده‌های شیلاتی استاندارد و قابل مصرف برای مصرف داخلی و صادرات به‌وجود آمده است. به‌طوری‌که در حال حاضر ۶۳ درصد کل اشتغال شیلات فقط مربوط به صیادی است و نیروی انسانی متخصص نقش اساسی را در توسعه شیلات به همراه دارد. ۳۵۰ تعاونی ماهیگیری با حدود ۱۱۳۶۰ شناور شامل ۸۰۸۰ قایق، ۳۱۸۹ لنج و ۹۰ کشتی ناوگان ماهیگیری کشور را تشکیل می‌دهند (سالنامه آماری سازمان شیلات ایران، ۲۰۱۷). تولید ۲۳۲ میلیون قطعه ماهیان زینتی در کشور نیز زمینه دیگری از فعالیت‌های اقتصادی شیلات در ایران است که به همراه مراکز تکثیر آبزیان جهت بازسازی ذخایر آب‌ها در این اقتصاد سهم رو به رشدی دارند.

اقتصاد شیلات در ایران: در ایران نیز با توجه به پتانسیل‌های موجود از جمله منابع آبی متنوع، و حدود ۳۲۰۰ کیلومتر خط ساحلی، توسعه پایدار شیلات در برنامه‌های پنج‌ساله کشور مدنظر است (عادل و عباسپور نادری، ۲۰۱۷). در این زیربخش بالغ بر ۲۲۳ هزار شغل مستقیم وجود دارد. تولیدات فعلی این زیربخش حدود یک میلیون یکصد هزار تن و صادرات بالغ بر ۴۰۰ میلیون دلار است. مطابق شکل ۳ رشد کل آبی‌پروری حدود ۱۳ درصد در ایران بوده است. در حوزه مستقیم دریا، رشد ۳۰ درصدی تولیدات آبی‌پروری دریایی کشور در ده سال گذشته در کنار رشد ۳/۳ درصدی صید با حجم بهره‌برداری حدود ۶۷۰ هزار تن را که حدود ۶۱ درصد از کل بخش شیلات را در بر می‌گیرد می‌توان در نظر گرفت. با فعالیت ۱۴۷ واحد صنایع

شکل ۳- مقایسه روند صید و آبزی‌پروری ایران.

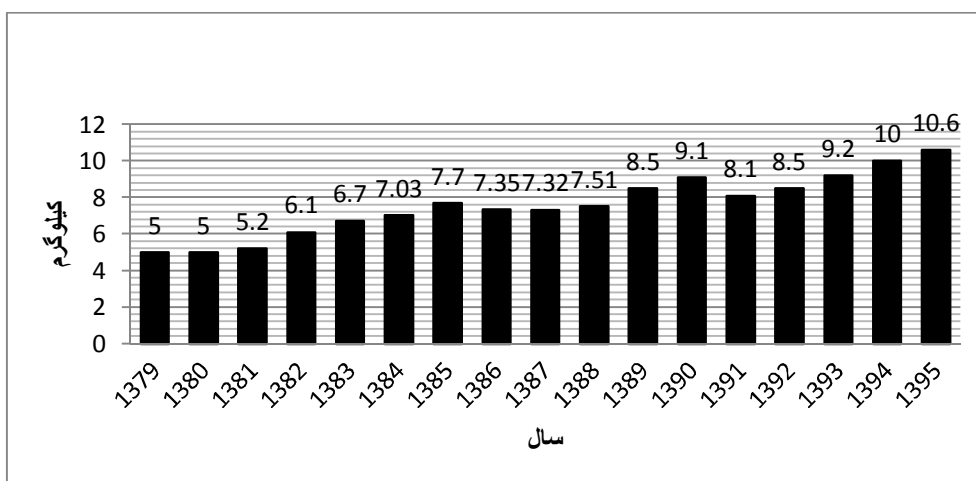
آب‌های شمالی که شامل دریای خزر و سواحل جنوبی آن، تالاب‌ها، خلیج‌ها، مرداب‌ها و رودخانه‌های منتهی به دریا از خاک ایران برای ورود ماهیان برای تخم‌ریزی طبیعی است. در این حوزه با وجود بالغ بر تنها ۱۱۴ گونه ماهی اقتصاد شیلات و ماهیگیری شامل صید ماهیان خاویاری تنها به‌منظور استفاده در مراکز بازسازی ذخایر، پرورش ماهیان خاویاری و استحصال خاویار از آن، صید ماهیان استخوانی و کیلکا ماهیان است و پرورش ماهیان سردآبی در قفس و ظرفیت‌های منحصر به فرد پرورش میگو در نوار ساحلی استان گلستان هم‌چون مرزهای آبی جنوب کشور نیز رو به گسترش است.

اقتصاد شیلات در قلمرو اجرایی قانون حفاظت منابع آبزی جمهوری اسلامی ایران و آیین‌نامه اجرایی آن در محدوده آب‌های جنوب نیز شامل اقتصاد ماهیگیری در آب‌های متعلق به جمهوری اسلامی در خلیج‌فارس، دریای عمان و اروندرود و همچنین

بهره‌برداری از منابع زنده آبی در نظام آماری ایران به‌جز در مناطق غیرساحلی که در حوزه آب‌های داخلی صورت می‌گیرد در استان‌های ساحلی در دو حوزه آب‌های شمال (دریای خزر) و جنوب (خلیج‌فارس و دریای عمان) قابل توسعه است. از کل تولیدات آبزی‌پروری ۹۴/۶ درصد در آب‌های داخلی و بقیه در آب‌های ساحلی و دریایی تولید می‌شود و سهم سخت‌پوستان از کل آبزی‌پروری ۴/۴ درصد است که از کل سخت‌پوستان، ۹۱ تن میگوی آب شیرین در آب‌های داخلی و حدود ۱۷/۸ هزار تن میگوی وانامی در استخرهای پرورشی صورت می‌گیرد (سالنامه آماری سازمان شیلات ایران، ۲۰۱۷). البته استفاده از ظرفیت بهره‌برداری گیاهان آبزی، جلبک‌ها، نرم‌تنان و حتی استفاده از روش‌های پیشرفته‌تر صید با حضور گسترده در آب‌های دور و بین‌المللی از موارد دیگری است که با قوت بخشیدن به آن‌ها سهم بیشتری را در کنار عرصه‌های تحقیقاتی شیلات می‌توان به ارزش‌های ذاتی اقتصاد ایران افزود.

رو به رشدی را در تامین امنیت غذایی و اشتغال و بهره‌برداری بهینه از اقتصاد دریا نوید می‌دهد. پایداری اقتصاد به حجم عرضه و مبادلات بازار و مصرف وابسته است. شکل ۴ روند افزایش مصرف سرانه ماهی در ایران را با ۴/۸ درصد رشد از ۵ کیلوگرم به ۱۰/۵ کیلوگرم در سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۷۹ نشان می‌دهد. بنابراین با توسعه شیلات در کنار تأمین غذای سلامتی، ارزآوری و مزایای بی‌شمار آن، از قابلیت‌های مضاعف اشتغال‌زایی و کارآفرینی این زیربخش نسبت به سایر زیربخش‌های اقتصادی برخوردار خواهیم شد.

آب‌های آزاد بین‌المللی است که تولیدات حاصل از این دو حوزه تحت مدیریت امور صید و صیادی قرار می‌گیرد (ایران و همکاران، ۲۰۱۷). در این حوزه نیز با وجود ۳۶۵ گونه ماهی، نظام آماری شامل صید آبزیان کفزی از جمله میگو، ماهیان سطح‌زی درشت و ریز، ماهیان غیرمعمول خوراکی، فانوس ماهیان و صید از آب‌های دور است. که ظرفیت‌های بکری برای توسعه صنایع پودر ماهی و غذاهای دریایی در منطقه خواهد بود و اقتصاد آبی‌پروری نیز بیش از پیش با توسعه مزارع پرورش میگو و اخیراً استقرار قفس‌های دریایی پرورش ماهیان دریایی هم‌چون سی‌باس، آینده

شکل ۴- روند افزایش مصرف سرانه ماهی در ایران.

دارد. به طوری که سازمان خواروبار کشاورزی به منظور کنترل، سیاست‌گذاری و حمایت از آب‌های جهان، اقیانوس‌ها را به ۱۹ منطقه ماهیگیری اصلی تقسیم می‌کند که تنها ۱۲ منطقه به دلیل فعالیت ماهیگیری از اهمیت بیش‌تری برخوردارند و گونه‌های آبی نیز در ۹ طبقه شامل ماهیان آب شیرین، ماهیان دریاکوچ، ماهیان دریایی، سخت‌پوستان، نرم‌تنان، حیوانات آبی، گیاهان آبی و سایر حیوانات مختلف آبی هم‌چون

بحث و نتیجه‌گیری

راهبردهای توسعه شیلات مستلزم رعایت مبانی اصول علم اقتصاد است به طوری که اگر برنامه‌ریزی و راهبری تنها بر مبنای تامین نهاده‌های مناسب باشد و معطوف بر بازار و رفتار مصرف‌کننده نهایی نباشد، سود و فعالیت پایدار نخواهد داشت. ضمن این‌که در اقتصاد ماهیگیری توجه به ذخیره و توان تجدیدپذیری آن در شرایط حال حاضر جهان و ایران بسیار اهمیت

آبزی‌پروری در مناطق ساحلی و دریایی را فراهم آورده است.

در حال حاضر با توجه به رشد فن‌آوری در ساخت تجهیزات پیشرفته صیادی و آبزی‌پروری محدودیتی در امکانات اقتصادی وجود ندارد اما به دلیل کاهش ذخایر به دلیل بهره‌برداری‌های بی‌رویه گذشته و خواسته‌های نامحدود بهره‌برداران از یکطرف و تقاضای روزافزون بشر برای آبزیان به دلیل آگاهی از مزایای سلامتی آن نسبت به سایر پروتئین‌ها مسأله کمیابی در اقتصاد شیلات مطرح می‌شود و لزوم تخصیص بهینه منابع را برای بهره‌گیری آن ضروری می‌سازد.

انتخاب این‌که کدام گونه و به چه طریقی و با چه هزینه‌ای صید یا پرورش یابد دغدغه اصلی این اقتصاد است. پس با هدف حداکثر رساندن تامین احتیاجات و به حداقل رساندن هزینه‌ها مدیریت در عرصه‌های تولید (صید و آبزی‌پروری)، توزیع و مصرف اهمیت می‌یابد. امروزه افزایش رشد سهم مصرف آبزیان نسبت به سایر پروتئین‌ها در خانوار ایرانی هر چند که سرانه کم‌تری از سایر پروتئین‌ها دارد، اما نویدبخش آینده مطلوب ظرفیت تقاضای آبزیان همگام با تقاضای جهانی است که اهمیت کنترل قیمت را جلوه‌گر می‌سازد.

بنابراین علاوه بر نیاز مطالعات اقتصادی اختصاصی در حوزه ماهیگیری و آبزی‌پروری و صنایع وابسته، برای ترسیم چشم‌اندازی روشن از اقتصاد کلان شیلات در ایران، داشتن برنامه‌ریزی صحیح متکی بر خرد جمعی و صاحبان ذی‌نفع، توسعه کارآفرینی و اشتغال پایدار، رقابت سالم و در نهایت رضایت مشتریان با حفظ توان ذخایر ضروری است. به‌طوری‌که راهبردهای محوری کلان ذیل با توجه به مفاهیم پایه، حصول تجربیات و ماهیت این حوزه اقتصادی در ایران قابل پیشنهاد است:

کروکودیل‌ها و الیگاتورها تقسیم می‌شوند. با توجه به رشد روزافزون تنوع گونه‌های پرورشی امروزه آبزی‌پروری رونق زیادی یافته است. به‌طوری‌که از پرورش ۲۶۳ گونه در بیست ساله منتهی به سال ۲۰۱۷ تنوع گونه‌های آبزیان پرورشی به ۵۹۱ گونه رسیده است (گاریبالدی، ۱۹۹۶) (اف ای ان، ۲۰۱۷). از کل تولید ۷۶/۶ میلیون تنی آبزی‌پروری جهان نیز ۳۶۳ درصد مربوط به آبزی‌پروری در سواحل و دریاها است (اف ای ان، ۲۰۱۷). آمار ۱۲ ساله منتهی به سال ۱۳۷۹ ایران به ترتیب رشد ارزش تولیدات شیلات، هزینه‌های واسطه و ارزش افزوده را ۱۹/۳، ۳۰ و ۱۵/۵ درصد نشان می‌دهد که ارزش آن در این مدت به بیش از ۸ برابر رسیده است و میانگین سرمایه‌گذاری در پنج سال گذشته نیز سالانه حدود ۳۶۰۰ میلیارد ریال بوده است (سالنامه آماری سازمان شیلات ایران، ۲۰۰۳). تامین تسهیلات بانکی، کمک‌های بلاعوض، تامین درآمد دائمی همراه سود پایدار، ایجاد بازار و بازاریابی مناسب، استقرار بیمه و توانمندسازی شیوه‌های حمل و نقل زمینه‌ساز اقتصادی پویا برای شیلات است و امنیت غذایی را برای کشور و کاهش فقر را به‌خصوص در نواحی ساحلی تامین می‌نماید و از بعد اجتماعی این توسعه، آرامش و رفع نیاز غذای سالم، اشتغال و رفاه مقبول جامعه را به همراه امنیت در مناطق ساحلی، مرزی و حریم دریایی کشور را به ارمغان می‌آورد. ضمن این‌که از بعد زیست‌محیطی توجه به حفظ ذخایر ژنتیکی، آلوده نساختن آب‌ها، مدیریت بیماری، تعادل در مصرف نهاده‌هایی چون کود و غذا می‌تواند بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته به توانمندی اقتصاد شیلات کمک نماید. تا آنجا که کمبود منابع آب‌های داخلی و بحران‌های زیست‌محیطی اخیر در ایران زمینه‌های توسعه بیش‌تر

- اجرای مطالعات بازار و برنامه‌ریزی تولید بر اساس نیاز بازار و سامان‌دهی نظام عرضه؛
- بازنگری در کارایی اقتصادی طرح‌های ترویجی و ترویج فناوری‌های روز همخوان با شرایط کنونی؛
- ایجاد هماهنگی بین سیستم‌های پشتیبانی با دیگر عوامل تولید؛
- توجه به بهره‌وری تولید و افزایش کارایی اقتصادی؛
- توانمندسازی و استقلال‌دهی بخش خصوصی با تعیین نظام و حقوق بهره‌برداری تولید و حمایت از مهندسين مشاور؛
- توسعه کیفی به‌جای توسعه کمی ناهماهنگ در زنجیره عوامل تولید؛
- بهره‌برداری در حد توان تجدیدپذیری ذخایر در مناطق جغرافیایی؛
- جذب سرمایه‌گذاری خارجی با توان بخش خصوصی؛
- سیاست‌گذاری و حمایت از فعالیت‌های شیلاتی در سطحی بالاتر از سازمان شیلات ایران؛
- بازنگری در تشکیلات سازمان شیلات ایران برای هماهنگی با حوزه‌های مرتبط با آبزیان و دریا؛
- تشکیل نهاد سیاست‌گذاری یکپارچه در امور دریایی کشور و همخوان با محیط زیست؛
- تقویت مفاهیم اقتصاد شیلاتی در نظام آموزش متخصصین و تصمیم‌گیران حوزه دریایی؛
- تقویت اطلاع‌رسانی عمومی در مورد مزایای مصرف آبزیان به جامعه ایرانی؛
- به‌کارگیری بیش‌تر نیروی متخصص و آموزش‌دیده در کادر تصمیم‌ساز متولیان امور؛
- تجهیز یگان حفاظت ذخایر آبزیان و تقویت ایمنی دریا؛
- اجرای پوشش کامل بیمه محصولات شیلاتی و ادوات و امکانات؛
- بازنگری، اصلاح و پشتیبانی از قوانین شیلاتی؛
- تقویت تحقیقات، در حوزه بازسازی و تکثیر و پرورش ماهیان دریایی و توسعه مناطق ساحلی؛
- تعیین ضوابط و معیارهای فنی و قانونی و گام در جهت معیار زیستی؛
- تطابق توسعه آموزش عالی بر اساس نیازسنجی و متناسب با برنامه‌های توسعه شیلات؛
- افزایش هماهنگی ارگان‌های دریایی کشور و مشارکت‌جویی با آژانس‌های بین‌المللی؛
- توجه و تقویت مطالعات اقتصادی- اجتماعی و زیست‌محیطی در زیربخش

منابع

1. Adeli, A. 2004. The role of marketing in food security. Two monthly economic and fisheries marketing, 1: 1. 13-16. (In Persian)
2. Adeli, A. 2013a. Fish consumption in Iran and the world. J. Mar. Sci. Technol. Res. 8: 2. 35-46. (In Persian)
3. Adeli, A. 2013b. Evaluation and interpretation of policies of five-year developmental plans and Iran fisheries outlook. Fisheries science & technology. 2: 3. 57-74. (In Persian)
4. Adeli, A., and Baghaei, F. 2016. Status of production and market of fishmeal on the aquaculture development. J. Aquacul. Dev. 10: 3. 137-149. (In Persian)
5. Adeli, A., and Abaspour Naderi, R. 2017. A collection of fisheries rules and regulation of Iran. Gorgan university of agricultural science and natural resources. 288p. (In Persian)
6. Coastal organizing committee of inter-sectorial document. 2004. Documentation report of coastal organizing document. Office Sustainable development of the environment planning. Management and planning organization of Iran. 66p. (In Persian)

7. Iran, A.M., Adeli, A., Abaspour Naderi, R., and Keymaram, F. 2017. Fishing. Basic book of eleventh. Work and knowledge grade. Ministry of education. Navigation field. 220p. (In Persian)
8. Iran fisheries statistic annual 1393-2002. 2003. Iran fisheries organization, deputy of planning and development manager, office of Budget and planning. 41p. (In Persian)
9. Iran fisheries statistic annual 2012-2016. 2017. Iran fisheries organization, deputy of planning and development manager, office of Budget and planning. 64p. (In Persian)
10. FAO yearbook 2012., 2014. Fisheries And Aquaculture Statistics, Aquaculture Food And Agriculture Organization Of The United Nations, Rome, 105p.
11. FAO. 2016. The state of world Fisheries and Aquaculture, Contributing to food security and nutrition for all. Aquaculture Food And Agriculture Organization Of The United Nations, Rome, 200p.
12. Garibaldi, L. 1996. List of animal species used in aquaculture. Food and agriculture organization of the united nations. <http://www.fao.org/docrep/w2333e/W2333E06.htm>.
13. FAN. 2017 An Overview of Recently Published Global Aquaculture Statistics. FAO aquaculture newsletter. No: 58: 6-8.